

PRIKAZI

Alan Barnard, *Povijest i teorija antropologije*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2011., 376 str.

Nevelika kulturnoantropološka literatura na hrvatskom jeziku odnedavno je bogatija za jedan značajan prijevod. *Povijest i teorija antropologije* (2000) Alana Barnarda sustavan je prikaz kompleksnog tijeka i mijena antropološke misli. Uz neizostavno naznačavanje starih terminoloških prijevora na okvirnoj angloameričko-europskoj osi (socijalna/kulturna antropologija ili etnologija), u uvodnom se poglavlju ističe mogućnost različitih pristupa povijesti antropološke teorije (kao slijedu događaja, vremenskih stadija, sustavu ideja, nacionalnim tradicijama ili "nadi u program") te iznose neka od važnih metodoloških i epistemoloških pitanja discipline. To je ujedno težište autorove diferencijacije teorijskih perspektiva iz čije dvojake orijentacije uvelike proizlazi i sama struktura knjige – dok pripadnošću dijakronijskom, sinkronijskom ili interaktivnom okviru ukazuje na dinamičku narav teorije, naglaskom na društvu ili kulturi određuje njeno, uvjetno rečeno, predmetno polazište. Ipak, sklonost i potreba za takvom retrospektivnom sistematizacijom razlog je nikada posve udobnom smještanju u ovaj klasifikacijski dvosjed, što je prepoznato i istaknuto od strane autora u preciznom i operabilnom, ali dovoljno odmjerenom prikazu antropološke teorije i njezinih istaknutih nositelja u narednih devet poglavlja.

Povijesni pregled započinje teorijskim prethodnicima disciplinarnog utemeljenja antropologije u kasnom 19. stoljeću. Za glavne referentne točke raznorodnog podrijetla antropološke misli, u začecima potpuno zaokupljene pitanjima početka, smjera i granica čovjeka, autor odabire pravno-filozofski koncept "društvenog ugovora", nastalog kao prosvjetiteljsko objašnjenje konceptualnog odvajanja prirodnog od društvenog stanja, te sraz monogenističkog i poligenističkog odgovora o biološkom podrijetlu ljudske vrste. Sličnim se preokupacijama bavila i još nediferencirana sociološka tradicija, čime su na samom početku pojašnjeni uvjeti njihovih čestih naknadnih interferiranja. Ukazujući na klasične teorije o srodstvu i nazivlju (Tylor) te razvoju religije (Frazer), koje u prosvjetiteljskom pojmu napretka te ideji o temeljnoj uređenosti svijeta i života nalaze svoje čvrsto uporište, autor treće poglavlje posvećuje britanskom evolucionizmu – prvoj koherentnoj antropološkoj perspektivi. Uz univerzalni i multilinearni evolucionizam, kao korektivne verzije njegovog unilinearnog oblika, osvrće se i na recentniju pojavu neodarvinističkih teorija koje enigme kulture nastoje reducirati rigidnim biološkim aparatom.

Razdoblje oglednih dijakronijskih perspektiva u četvrtom je poglavlju zaokruženo pregledom njemačko-austrijskih difuzionističkih teorija (Ratzel, Frobenius, Graebner), američkih teorija kulturnih areala s početka 20. stoljeća (Wissler, Kroeber) te današnje regionalne komparacije kao njihovog djelomičnog baštini-ka. Iako difuzionizam, karakteriziran idejom o temeljnoj neinventivnosti i tran-

smisijskoj naravi širenja kulturnih značajki, vidi kao logički suprotstavljen evolucionizmu, autor ukazuje na njihovu svojevrsnu komplementarnost, implicirajući kako hermetičnost misli koja bi pretendirala na teorijsku samodostatnost nikada nije u potpunosti moguća. Takva međusobna uvjetovanost teorijskih perspektiva posebno dolazi do izražaja u nastavku knjige, počevši od sljedeća dva poglavlja kojima je, uz rastuću preokupaciju sinkronijskom i interakcijskom dimenzijom, naznačen vrhunac interesa za društvo, različito izraslog iz spomenutih zasada francuske sociološke misli (Durkheim, Mauss). Funkcionalizam i njegova strukturalna inačica, u središtu europske scene tijekom prve polovice 20. stoljeća, predstavljene su kroz život i rad B. Malinowskog i A. R. Radcliffe-Browna. Pored vrlo utjecajnih teorijskih doprinosa, prvenstveno metode terenskoga rada prvog te na "organičkoj analogiji" utemeljene potrage za funkcionalnim strukturama potonjeg, autor obojicu ističe i zbog globalnog akademskog utemeljenja discipline.

Iako otvoreno skeptičan prema čvrstim međusobnim poveznicama, u šestom poglavlju ujedinjuje nekoliko različitih teorija na temelju zajedničkog interesa prema društvenom značaju individue te povezanim akcijskim i procesualnim aspektima. Uz transakcionalizam (Barth) i Manchestersku školu (Gluckman), marksistički pristupi razvijeni u Francuskoj 1960-ih zasigurno imaju vremenski i tematski najširi raspon teorijskih srodnika – od evolucionizma, preko funkcionalizma, strukturalizma i kulturne ekologije do današnjih teorija globalizacije i postkolonijalizma, nerijetko šireći predmet analize i izvan područja klase. U nastojanju da praktično razjasni odnose navedenih pristupa, autor zaključuje najmanje koherentno poglavlje trima etnografskim raspravama (Friedman/Leach, Wilmsen/Lee, Obeysekere/Sahlins).

Sedmo nas poglavlje vraća na početak stoljeća s druge strane Atlantika gdje se ističe snažna orijentiranost prema kulturi te paralelni razvoj nekoliko oblika kulturnog relativizma na čelu s Franzom Boasom. Uz različite načine na koje su mahom predstavnice "škole kulture i osobnosti" (Benedict, Mead) te pobornici "Sapir-Whorfove hipoteze" razvijali tezu o temeljnoj nesumjerljivosti kultura, autor navodi i antirelativističke argumente o odnosu "primitivne" i "racionalne" misli (Lévi-Bruhl). Dok je u SAD-u teorijski splet kognitivne antropologije i strukturalne lingvistike bio pretežno relativistički intoniran (Pike), francuski je model prisvajanja strukturalističke misli na specifičan način apostrofirao univerzalizam u djelu Claudea Lévi-Straussa, kojemu je u potpunosti posvećeno naredno poglavlje. Pod snažnim utjecajem lingvističke teorije Ferdinanda de Saussurea, Lévi-Strauss nastoji iznaći ne samo društveni već prvenstveno idejni obrazac ljudske misli, ističući red i binarnu logiku u deduktivnoj analizi sustava srodstva, totemizma i mitova.

Dok su strukturalističke postavke već neizravno propitivane akcijskim i procesualno usmjerenim teorijama, autor smatra kako istinski izazov predstavlja tek poststrukturalistička "nevoljkost da se prihvati distinkcija subjekta i objekta" (str. 223), u antropologiju prisvojena iz širokog područja društvenih i humanističkih znanosti. Uz kratak osvrt na osnovne teze Derridaa, Althussera i Lacana, detaljnije se pristupa teorijama Pierrea Bourdieua i Michela Foucaulta čija je središnja preokupacija odnosima moći ukratko razjašnjena temeljnim pojmovima *habitusa* i *dispozicije*, odnosno *diskursa* kao glavne scene odnosa moći i znanja. Pitanje usko

vezano uz moć, ono *reprezentacije*, dotaknuto je putem analize feminističke antropologije Henriette Moore koja glavnim teorijskim interesom područja određuje pristupanje ideji roda kao "strukturirajućem načelu u ljudskome društvu" (str. 230), posebno propitujući privilegiranje dvostruko problematične pozicije žena kao etnografkinja žena. Kratak ekskurs na kraju poglavlja učinjen je osvrtom na radove dvoje teoretičara (Bateson i Douglas) teško smjestivih u ijednu od navedenih teorijskih ladica.

Ako bi se, prema kanonskom djelu antropološkog postmodernizma *Writing Culture* (1986), prethodno poglavlje moglo odrediti kao više političko, posljednje je posvećeno onom poetičkom nove etnografije. Kako autor navodi, nakon interpretativnog pristupa E. E. Evans-Pritcharda, Clifford Geertz je taj koji interpretativizmu priskrbljuje ozbiljan teorijski sufiks (str. 256). Uz njihove utemeljujuće metafore tekstualnosti i prevođenja kulture, postmoderni projekt napreduje ka propitivanju etnografskog autoriteta kroz refleksivistička promišljanja (kolektivnog) sebstva i teorije, dekonstruirajući odnose promatrača i promatranog te primjenjujući književne metode na tekst kulture koji više nije analogija jezika, već jezik sam. Povratak "radikalnom epistemološkom relativizmu" (Spiro, str. 163) koji odbacuje mogućnost "istinitog govora" o kulturi ohrabruje i nove narativne strategije različitih oblika eksperimentalne etnografije. Implicitno se priklanjajući kritici takvog radikalnog postmodernizma (Gellner), autor zaključuje isticanjem mješovitih teorijskih pristupa interpretativističkog "mekog postmodernizma" kao najrazboritijeg puta (str. 273), pri čemu ne isključuje promišljeno utjecanje najvrjednijim doprinosima modernih teorija.

Dok upuštanje u pothvat ovakvog opsega samo po sebi zaslužuje priznanje, ovo konkretno ostvarenje pohvalno je zbog iznimno detaljnog i informativnog, a ujedno višeslojnog, razumljivog i kompaktnog teksta koji uspijeva dati jednu suverenu verziju povijesti antropološke teorije. Prijedlozi literature iza svakog poglavlja te kratki pojmovnik na kraju knjige praktični su dodaci za svakoga tko se želi detaljnije upustiti u istraživanje pojedinog područja.

Iako ovim djelom autor svjesno i neskriveno oprimjeruje kako se svaka refleksija najviše bori sa spektrom sadašnjega trenutka, važno je primijetiti da uzbudljivoj sadašnjosti pristupa s određenom strepnjom u izbore nadolazećih antropologa, gotovo zaboravljajući kako je riječ o vrlo kreativnoj disciplini gdje strateški kompromis nikada ne rađa posebno zanimljivim plodom. Konačno, hrabri izbori čine cijeli sadržaj Barnardova djela.

Ivana Družetić